

A TÖBBSZINTŰ KORMÁNYZÁS KÉRDÉSE A DUNA TÉRSÉGBEN

THE CASE OF MULTI-LEVEL GOVERNANCE IN THE DANUBE REGION

SIMON SZABOLCS

Nemzeti Fejlesztési Minisztérium – vezető főtanácsos
SZIE Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola – doktorandusz

DR. BULLA MIKLÓS

Széchenyi István Egyetem Környezetmérnöki Tanszék ny. vezetője,
az Országos Környezeti Tanács főtárgya, témavezető

Abstract

The availability, quality and quantity of natural resources distribution are key components of socioeconomic development. The role of natural resources therefore in promoting balanced regional development should be more clearly emphasized. Most studies on the Danube Region focus on the political heterogeneity, and the environmental impacts of freight transport, logistics and competitive development of national economies. Recent studies have found that an integrated approach with regard to multi-level governance is more effective. A Danube-wide understanding of resource management is needed to develop a suitable transnational cooperation in the Danube River Basin. Through the means of an integrated governance based on efficient resource management the riparian countries have the potential to converge and strengthen their stability, also macro regionalisation can accelerate the catching up phase of the Central and Eastern European countries.

1. A folyó, mint egységteremtő erő

A cím kapcsán jogosan merülhet fel a kérdés az olvasóban: miért a Duna térségben és miért nem a Duna térség egyes államaiban külön-külön vizsgáljuk a többszintű kormányzás kérdéskörét, kialakulásának tényezőit, működésének feltételeit, megvalósulását. A térség fejlődése szempontjából meghatározó kérdés, hogy a térség államai egy közös vagy több különböző irányba haladnak-e tovább. A térség köztes periféria része (Szabó P.–Farkas M., 2014:72) inkább a sodródás jeleit mutatja, de egyedi karakterrel bír (Horel C., 2011), és egyes kutatásokban, mint potenciális erőközpont is megjelenik, és a hagyományos irányultságú Ny–K tengely mellett egy többpólusú hálózati fejlődés lehetősége is kezd kibontakozni [Cs. Pavisa, A.–Kulcsár, G. (szerk.), 2009].

A Duna vízgyűjtőterületén (1. térkép) – mely 801 463 km² kiterjedésű, és több mint 80 millió ember él rajta – 19 ország régiói osztoznak, s a legnemzetközibb folyammedence a világon.¹ Egyrészt szeretnénk rávilágítani arra a tényre, hogy a térség előtt álló társadalmi és környezeti kihívások megoldásához a nemzetállami keret egyre szűkösebbnek bizonyul. Másrészt a Dunát egy olyan tényezőnek tekintjük, amely a térséget egyébként több vonatkozásban is igen jellemző heterogenitása ellenére egységbe rendez(het)i, és feltételezzük, hogy akár egy közös irányt, akár eltérő irányokat követnek a térség államai a Duna mindvégig meghatározó tényező.

A folyó, mint az egység szervezője nem csupán a folyamat magát, hanem annak tágabb ökológiai-, társadalmi és gazdasági vonatkozásban vett környezetét jelenti. Nem csak köz-

lekedési, szállítási értelemben vett összeköttetésről van szó a forrásvidék és a Fekete-tenger által közrezárt térségben. A folyamszabályozással a jégtorlódások hatásának a csökkentése, a hajózás elősegítése és az árvizek elleni védekezés valósul meg. A Duna fontos közlekedési útvonal, mellékfolyóinak is mintegy tizede hajózható, fontos szerepet játszik a part menti országok, városok gazdasági életében.² Energiafelhasználás szempontjából is jelentős szerepet játszik, vízierőművek épültek elsősorban a gyorsabb áramlású szakaszokon, így a felső szakaszon mintegy 59 erőmű, ezt követően Pozsony alatt már csak három erőmű található. A rendszer hordalékot – egyrészt fontos tápanyagot, másrészt veszélyes és toxikus anyagot – fog fel, tart vissza.³ A Duna, mint látjuk többcélián használható erőforrás, de közös felelősséget is kíván. Az átfogó fejlesztések hatékonyabban meg tudnak valósulni, ha a térség egészének érdekét szolgálják. Ehhez az együttműködő országok gazdasági szempontjai mellett az ökoszisztéma rendszer fenntartása érdekeinek is érvényesülniük kell. Amint az anyag és energiaáramlást egy önszabályozó ökoszisztéma rendszer működteti, a térség társadalmán belül az információ, a tudás, a kultúra áramlását is hasonló módon lehetővé kell tenni. Nem a térség heterogenitása jelenti ugyanis az együttműködés nehézségét, hanem a térség fragmentáltsága.

1. térkép. A Duna vízgyűjtő területe
Map 1. The Danube River Basin

Forrás: http://www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Danube_New.htm

A XXI századi globálissá vált kihívások tükrében a nemzetállami határok egyre szűkösebbnek bizonyulnak miután „a politikai, állami intézmények sem nemzeti keretekben, sem világméretben nem tartottak lépést az emberi élet fejlődésével” (Peccei A., 1984). Egy centrum térség, ha túl kíván terjeszkedni saját határain, azt egy periféria térség erőforrásainak kárára nem teheti, csak a térség érintettjeinek bevonásával, kompenzálásával valósíthatja meg. Ez transznacionális együttműködést tesz szükségessé a fejlesztések és az erőforrások allokációja vonatkozásában azokban a térségekben – elsősorban is a jelentősebb nemzetközi folyók térségeiben – ahol ez lehetséges. Ennek hiányában ugyanis ezekben a térségekben, ahol a geopolitikai tényezők nagy szerephez juthatnak, súlyos konfliktusok alakulhatnak ki. A Duna mentén a nemzetiségi ellentétek sajnos továbbra is jelen

vannak (Gulyás L., 2005) és egy még ezeknél súlyosabb kihívás is jelentkezik: a klímaváltozás. A szárazulás, a vizes élőhelyek visszaszorulása, a talajvízszint csökkenés, az aszály Magyarországon egyre több gondot okoz, és ez egyértelműen a rossz gazdálkodási tevékenységgel magyarázható (Rakonczi J., 2003). A Gabcikovo (Bős)-nagygyarosi vízlépcsősorrendszer kérdése máig megoldatlan probléma. Az antropogén beavatkozások következtében a Duna medre egyre mélyül, kevesebb hordalékot szállít. Magyarországon az aszály, az árvíz és a belvíz egyaránt gondot okoz.

A vízgyűjtő-gazdálkodási tervek készítése minden érintett országnak feladata, így Magyarország 2009-ben elkészítette az Országos Vízgyűjtő-gazdálkodási Tervet, melyet a 1042/2012. (II. 23.) Korm. határozat hirdetett ki. A VKI 13. cikkelyének (7) bekezdése alapján a vízgyűjtő-gazdálkodási terveket hatévente korszerűsíteni szükséges. (Ez meg is történt 2015. decemberében). A nemzeti-, regionális vízgazdálkodás azonban alapvetően függ a nemzetközi tényezőktől (Somlyódy L., 2007) ezért az együttműködés szükséges. A víz központi szerepét jól mutatja, hogy a vízgazdálkodás területén már a Duna-védelmi egyezmény aláírása óta (Szófia, 1994) működik egy makroregionális együttműködés a Duna régióban [Cs. Pavisa, A.–Kulcsár, G. (szerk.), 2009:66], mely mintául is szolgálhat a térség másféle integrációjához is. Hasonlóképpen tanulságosak lehetnek Európa (pl. Rajna vidéke) és a világ más területein (pl. Mekong térség, Tennessee Völgy stb.) szerzett tapasztalatok a vízgyűjtő-gazdálkodás területén de itt hangsúlyoznunk kell, hogy nincs két egyforma folyó, ezért a fejlesztéseknél a helyi speciális jellegekre mindig figyelemmel kell lenni. A Duna térség makroregionális fejlesztése nem csupán ágazati célok megvalósítására törekszik, mint pl. a folyó ökológiai fejlesztése, vagy árvízvédelmi együttműködés, hanem az alábbi kettős cél egyidejű megvalósítására:

- i. az itt élő népeknek az ökoszisztéma rendszer működésével összeegyeztethető erőforrás-hatékony térségi gazdálkodást kell megvalósítaniuk, tehát a folyó, mint ökoszisztéma rendszer erőforrásaihoz mérten kell alakítaniuk civilizációjukat
- ii. olyan, az ökoszisztéma rendszer működésének elvéhez hasonló hálózati szemlélet kell megvalósuljon a kormányzás szintjén, mely támogatja az erőforrás-hatékony gazdálkodást.

Ezért a következőkben ezen kettős cél, - feltétel rendszer megvalósíthatóságát vizsgáljuk.

2. Az ökoszisztéma rendszer szerepe a fejlesztési elképzelésekben

A Duna térség államainak együttműködésére a szándék megvan, ezt igazolja számos nemzetközi intézmény és egyezmény létrejötte az elmúlt negyedszázadban többek közt: a Dunai országok Munkaközössége (ARGE Donauländer) (1990), a Duna-védelmi Egyezmény (2000), a Duna menti városok és régiók Tanácsa (2009), az Ulmi Nyilatkozat (2009), az Európai Unió Duna Régió Stratégia (2011), a Duna Transznacionális Program [Danube Transnational Programme 2014–2020 – INTERREG V-B DANUBE (2014)].

A transznacionális együttműködések nehezíti ugyanakkor több tényező is. A kelet-közép-európai térség nagy hátránya, hogy térszerkezete széttöredezett, ezt pedig tovább fokozta, hogy az újonnan létrejött államok határai a korábbi belső makrorégiók természetes kapcsolatait is ellehetetlenítették, legalábbis megnehezítették, így nem ritkán a korábinál is nagyobb különbségek jöttek létre (Horváth Gy., 2006).

Minél fejlettebb egy térség gazdasági és intézményi hálózati rendszere, annál eredményesebben tud működni az együttműködés. Minél töredezetebb, fejletlenebb és konfliktu-

sokkal terheltebb egy térség, annál sérülékenyebb és annál kevésbé működőképes ez a struktúra. A diverzifikáció, a hálózatosodás növeli a stabilitást és a hatékonyságot az energiaellátás területén is. Bár az energiabiztonság és az Oroszországból érkező gázimportnak való kitettség alapján az EU különböző országai különböző képet mutatnak, mégis a kelet-közép-európai országok egy csoportba sorolhatók, abban a vonatkozásban, hogy vagy már jelenleg is, vagy a közeljövőben a legnagyobb mértékben lesznek kiszolgáltatva az orosz gázimportnak. A 2013-as adatok alapján Magyarország 89%, Csehország 99%, Szlovákia 95%, Lengyelország 53%-ban. Románia bár csak szükségleteinek 10%-át fedezi orosz gázból, az esetleges gáznyomás-csökkenés a vezetékben őt is súlyosan érintené.⁴ A 2009-es orosz–ukrán gázvitát követően egyértelművé vált, hogy a régió sebezhetősége a vezetékek hálózati összeköttetése, és diverzifikáció útján csökkenthető. A gázvezetékek összeköttetése a gázárakra is jó hatással van/lehet: míg korábban többek között a Moszkvához fűződő viszony, immár a piac határozza meg azokat, s így egyre közelítenek a nyugat európai árakhoz, és egyúttal csökkennek a különbségek a térségen belül is a tagállamok között.⁵

Az „europaizációs” integrációs valamint a regionális dezintegrációs folyamatok a kelet-közép-európai (KKE) térségben fáziskésésben vannak a nyugat-európaihoz (NYE) képest (Szilágyi I., 2010). Ny–K irányba haladva számos gazdasági és társadalmi fejlettséget mérő mutató tekintetben gyengébb teljesítményt tapasztalhatunk. A versenyképességi indexek (intézmények, makrogazdasági stabilitás, infrastruktúra, egészségügy és alapfokú oktatás) tekintetében Magyarország más közép-európai országokkal együtt az EU-28 átlaga alatt található.⁶

A térszerkezet mellett a meglévő intézményi rendszerek működése is meghatározó tehát a térség fejlődése szempontjából. A transznacionális makrorégió intézménye ugyanakkor hozzájárulhat a decentralizált és regionalizált államberendezkedésre való áttérés nemzeti akadályainak leküzdéséhez (Horváth Gy., 2006).

Abból a szempontból, hogy egy fejlesztési terv milyen változást (javuló vagy romló) okoz a régió nagymértékű heterogenitása miatt fontos szempont, hogy az egyes fejlesztések a régióon belül hol és milyen kiinduló helyzethez képest fejtik ki hatásaikat (Bulla M., 2012:142). A gazdasági értelemben vett fejlett EU országok gazdasági fejlődését nem sikerült összehangolniuk a természeti értékek megőrzésével, ám ettől még az összeegyeztethetőség elvi létezését nem zárhatjuk ki. Ez alapján Magyarország, miként a térség többi állama is képes lehet a gazdasági lemaradását a környezeti, természeti, kulturális és társadalmi gyökerei megőrzése mellett leküzdni. (Horváth B.–Pestiné Rác Zs. 2012:114). Ezt a célt kívánja megvalósítani a „Körforgásos Gazdaság” (Circular Economy), az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az anyagkörülforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv Brüsszel, 2015. 12. 02. Com (2015) 614 final⁷ is. Az akcióterv célja, hogy az életciklus-központú szemlélet megvalósításán keresztül elősegítse a ’körforgásos gazdaság’-ra történő átállást, figyelembe véve a tagállamok induló helyzetét. A megfogalmazott erőforrás-hatékonysági, fenntartható gazdasági növekedési, és versenyképesség javítását kitűző célok együttes megvalósítása az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezményben⁸ megfogalmazottakkal is összhangban van.

Az EU szükséges de nem elégséges keret, nem a legalkalmasabb szint a térség valódi kihívásainak kezelésére (1. táblázat). Jóllehet az EU élenjár a környezettudomány és ennek alkalmazása terén, a technológiai fejlődés önmagában nem elégséges. Új szemléletre van szükség. Miként a gazdaság nem működhet tartósan fenntartható módon a társadalmi értékek figyelembevétel nélkül, vagyis a gazdasági célkitűzések nem hagyhatják figyel-

men kívül a Duna térség kulturális sajátosságait, akképpen a technológia sem hagyhatja figyelmen kívül a Föld eltartó képességének határait és a természeti erőforrások szerepét a globális erőforrás-gazdálkodásban. Az emberiség az ásványi nyersanyagok túlzott kitermelése révén megbolygatta az ökoszisztéma rendszerek működését is. Tette és teszi mindezt felelőtlenül, hiszen ezen rendszerek bonyolult mechanizmusának összefüggései csak részben ismeretesek az ember előtt, sőt sok esetben tulajdonképpen épp az emberiség káros tevékenysége készíti a kutatást az összefüggések feltárására. Egyfelől mivel az ökoszisztéma rendszert érintő kihívások kezelésénél az általános összefüggések ismeretén túl a helyi viszonyokra is tekintettel kell lenni, másfelől pedig azért mert a klímaváltozás egyre gyorsabb lefolyású és intenzívebb kockázatokat rejt, szorosabb és rugalmasabb együttműködés kialakítására van szükség a térségben.

1. táblázat. A térséget érintő jelentősebb kihívások és lehetséges megoldásuk

Table 1. Major challenges facing the region and possible solutions to them

<i>Kihívás</i>	<i>Miből adódik a probléma?</i>	<i>Mi lehet a megoldás?</i>
- ökológiai kockázatok (klímaváltozás, mélyülő Duna-meder, vizes élőhelyek csökkenése, aszályok, árvíz és belvíz, stb.)	1. A térség nem eléggé hálózatosodott, a térszerkezet szétdarabolt	- erőforráshatékony gazdálkodás
- sérülékenység és politikai instabilitás	2. A térség fejlődésének nincs egyértelmű iránya.	- hálózati rendszerben való együttműködés (MR) és többszintű kormányzás (MLG)
- energiafüggőség	3. fáziskésés az europaizációs integrációs és a regionális dezintegrációs folyamatokban (K-)KE és NYE között	- új lépték: a Duna vízgyűjtőterülete
- gyengülő versenyképesség		

Forrás: saját szerkesztés

A népek kultúrája és egy folyómedence biodiverzitása szerencsés esetben többszintű hálózati rendszerben együtt gazdagodik. Ezen feltételek együttes fennállása olyan 'makroregionális potenciál', mely egy transznacionális együttműködés alapját adja. Egyrészt az ökoszisztéma szolgáltatásokkal foglalkozó tudomány egyértelműsíti, hogy az ökológiai rendszer alapja a fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődésnek, másrészt a helyi identitással bíró közösség, amelyik nagyobb beleszólást kap erőforrásaik allokációjába, felelősségteljesebben és hatékonyabban használja azokat, ami pozitív visszacsatolást valósít meg az ökoszisztéma rendszer számára (Gyulai I., 2007:230).

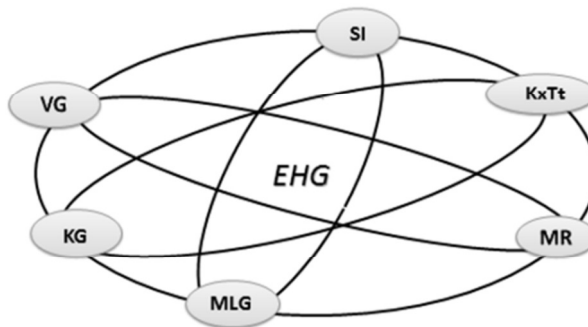
Az ökoszisztéma rendszer működését megbolygató társadalmi és gazdasági tevékenységek helyreállítását nem elégséges környezetvédelmi célkitűzésként megfogalmazni, és a gazdasági tevékenység mellett párhuzamosan fejlesztendő ágazatként, vagy több prioritás egyikeként értelmezni, miként azt láthatjuk az Európai Duna Stratégiában (EDS). Ahhoz, hogy a térség az ideálisnak tekinthető erőforrás hatékony gazdasági modellre térhessen át, a környezeti kérdéseket a 'környezeti problémater' (KxTt) keretében érdemes, sőt szükséges vizsgálni, mivel a környezeti problémák jellegüknél fogva „összetettek, többfázisúak, többféle ok nyomán alakul(hat)nak ki és térbeliek... kezelésük, megoldásuk... az állapotváltozás (okozat)-hatás-gazdasági/társadalmi cselekvés (ok) összefüggés elemzését és definiálását, illetve a domináns hatás-ok azonosítását teszi szükségessé” (Bulla, 2012:11) . Ezzel összefüggésben a KGM modell és az azzal egybevágó DPSIR-modell (Bulla, 2012:22) segíti a döntéshozókat annak eldöntésében, hogy egy fejlesztést fenntarthatósági szempontból érdemes-e megvalósítani vagy sem (Buruzs A.–Torma A., 2012).

Az integrált szektorközi tervezés lehetővé teszi, hogy pl. környezetvédelmi és gazdaságfejlesztési ágazati elképzelések ne külön egymástól függetlenül, hanem összehangoltan valósuljanak meg. Külön kihívást jelent az ökoszisztémák pénzben kifejezhető értékszámítása, de erre vonatkozóan is léteznek már számítási módszerek pl. teljes gazdasági érték (TGÉ) módszere, mely lehetővé teszi a biodiverzitási értékek figyelembevételét a közgazdasági becsléseknél és számításoknál (Marjainé Szerényi Zs., 2011; Kerekes S.–Szlávik J., 1996).

1. ábra. A Duna térség erőforráshatékony gazdálkodása
Figure 1. Efficient resource management for the Danube Region

Magyarázat:

KG	körforgásos gazdaság
KxTt	Komplex Tudástér modell
VG	vízgyűjtőgazdálkodás
MR	makroregionális együttműködés
SI	soft identitás
MLG	multi-level governance (többszintű kormányzás)
EHG	erőforráshatékony gazdálkodás

Forrás: saját szerkesztés

3. A makroregionális együttműködés mennyiben jelent új kormányzást? Ki kormányozza a makrorégiót?

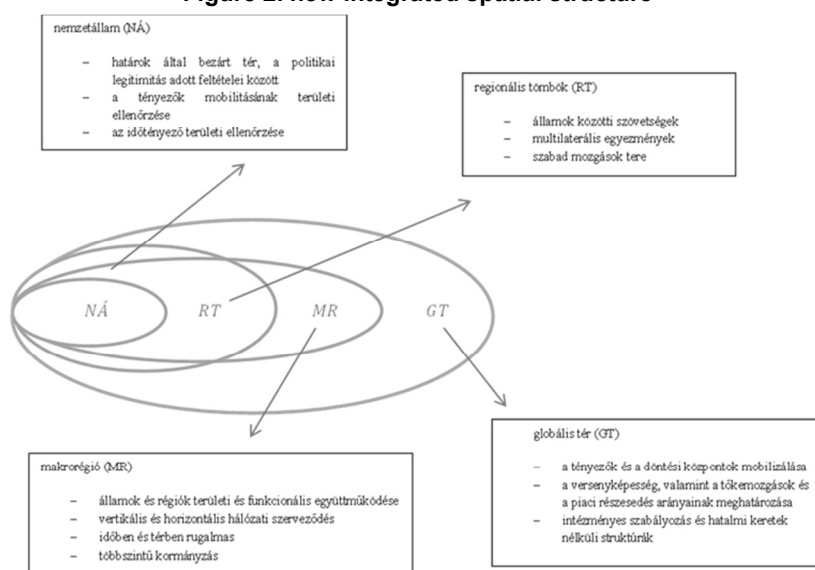
A Duna Régió Stratégia (EDS) elkészítésekor a Bizottság egyértelművé tette a 'három nem'-re vonatkozó álláspontját,⁹ melynek értelmében az elfogadott stratégia nem eredményez új jogalkotási kötelezettségeket (no new EU legislation), új intézményeket (no new EU structures) és nem teremt új pénzügyi-finanszírozási háttérrel (no new EU funds). A stratégia megvalósítását ezért „a meglévő források átcsoportosítása, az eszközök hatékonyabb koordinációja és az új, kreatív ötletekre összpontosítás kell, hogy szegélyezze” (Horváthy B., 2011:2).

Komoly jelek mutatnak arra, hogy az állam egyre kevésbé tudja ellátni hagyományos (közhatalmi, gazdaságfejlesztési, társadalmi) funkcióit, a globális kihívások következtében egyre több új funkció és feladat jelenik meg egyre komplexebb formában, melyek ellátásához félé, hogy az állam nem rendelkezik elegendő erőforrással, kapacitással. A neoweberianus, neoinstitucionalista folyamatok hatására az állami és nem állami szereplők megváltozott funkciója, partnerségi viszonya, új autonóm politikai entitások létrejötte kezd kibontakozni, s ebben az új versenyhelyzetben a kormányzásnak rugalmasnak kell lennie a nemzetközi standardok adaptációja tekintetében, és a helyi közösség értékszempontjára is tekintettel kell lennie egyidejűleg (Kaiser T., 2014). Ebben a komplex térben mindegyik alrendszer az optimumát keresi és ezek összehangolásában, egymás közötti folyamatos

kommunikációjában a 'területi menedzsment', mint intermediális intézményrendszer, amely partnerségre törekszik, szerepe meghatározó (Rechnitzer–Smahó 2011: 238–239). A kelet-közép európai térség majd mindegyik nemzete rendelkezik negatív tapasztalatokkal egy másik, térségbeli vagy azon kívüli hatalomtól elszenvedett elnyomatóról. Emiatt a bizalomvesztés miatt elképzelhetetlen, hogy bármely nemzet vagy állam irányítsa az egész térséget. Adódik a kérdés, hogy ki irányíthatja a makrorégiót. Ennek megértésére a hatalom és a kormányzás komplex összefüggésrendszerén keresztül kell törekedni (Harlid, E., 2012). A többszintű kormányzás (MLG) kiépítése és partnerségi alapon történő működtetése előnyös lehet minden a makroregionális együttműködésben önként résztvevő állam és régió számára, mivel az adott, helyi politikai közösség belső érték és érdek szempontjai valamint a külső környezeti, geopolitikai, gazdasági szempontok közötti kiegyensúlyozás megteremtésének a képessége komoly kihívás elé állítja a térség államait. Hangsúlyozni kell ezért a kormányzási döntésmechanizmus során a csomóponti hálózati jelleg és a térségi beágyazottság szerepét. Egy régió egyidejűleg tartozhat egy nemzetállamhoz és egy transznacionális makrorégióhoz. A makrorégió egyben egy tanulási folyamat is, mely egy soft identitás kialakítása révén egy közösséghez tartozás érzését erősítheti (Cappellin, 1998). A döntéshozóknak ez a soft identitástudata jelentős szereppel bír a stratégiai döntésekben és alapvetően meghatározhatja, hogy a térség államai, régiói együtt, egy irányba tudnak-e fejlődni.

Egy új fejlődési szakasz keretében különböző európai régiók hálózatszerűen kapcsolódnak egymáshoz, és ezzel megnő az államok alatti és államok feletti szint szerepe, a regionalizmus globalizációjával a hatalom területi alapját a hálózatok, folyamatok rendszere váltja fel (Szilágyi I., 2010). A makrorégió egy új köztes szintet jelent a nemzetállam és az EU között, mely integrált, horizontális és vertikális dimenziót egyaránt magába foglal, ahol a különböző szintek között átfedések lehetnek. Kellőképpen rugalmas tud lenni a változó kihívásokkal szemben, ugyanakkor hosszútávon meg tudja őrizni stabilitását, s hálózati működése révén a területi tőke hasznosulása is hatékonyabbá válhat (2. ábra).

2. ábra. Új térbeli integrációs struktúra
Figure 2. new integrated spatial structure

Forrás: Szilágyi I. (2010) nyomán saját szerkesztés

Összegés

A Duna térség államai erőforrásaikkal hatékonyabban tudnak gazdálkodni a többszintű kormányzás hálózati kerete között. Ennek a vertikális, horizontális és integrált hálózati partnerségi együttműködésnek a definiálásához a vízgyűjtőterület tűnik legmegfelelőbb szintnek az alábbi okok miatt:

- A Duna (beleértve a mellékfolyóit is) formálta és formálja mindig is a térséget.
- A Duna ökoszisztéma rendszerének működése meghatározza a térség társadalmi és gazdasági sikerét is.
- A Duna, mint természeti erőforrás (s benne a vízkészlet) olyan érték, amiért érdemes, sőt elkerülhetetlenül szükséges az egész térségnek összefognia.
- A Duna térség népei közös ökoszisztéma rendszer erőforrásait hasznosítják ám a térség több dimenzióban is fragmentált (infrastruktúra, nemzetiség, ökológia, intézményrendszer etc.) ami megnehezíti az erőforrások hatékony felhasználását. Elsősorban az alvízi országok vannak kitéve a felvízi országok gazdálkodásának, a negatív visszacsatolások ma már azonban közvetve a felvízi országokat is egyre nagyobb mértékben érintik.

A térségen belüli politikai ellentétek és a gazdasági egyenlőtlenségek feszültségeket okozhatnak, kockázatot hordoznak magukban, és emellett figyelmet kell fordítani az ökológiai kihívásokra, az állami intézményrendszer fejletlenségére és a térszerkezet fragmentáltságára is. A Duna térség és társadalmának vezetői amennyiben hol sodródó, hol ellentéteket generáló politikát követnek, azzal az ökoszisztéma rendszer egyensúlyát, és saját társadalmuk fennmaradását is kockáztatják. A fenntarthatóság illetve és ami több ennél, a reziliencia képesség helyreállításához az ökoszisztéma rendszer működésével összhangban kialakított aktív participáció szükségeltetik a térség népeitől, olyan hálózati partnerségi kapcsolat keretében, melyben az állami szint képviselőin túl a többi érintett szereplő is helyet kap.

Jegyzetek

1. <https://www.icpdr.org/main/danube-basin/countries-danube-river-basin>
2. <http://www.viadonau.org/en/business/the-danube-transport-axis/the-danube-region-as-an-economic-region/>
3. <https://www.icpdr.org/main/issues/dams-structures>
4. Chi-Kong Chyong & Vessela Tcherneva (2015) Europe's vulnerability on Russian gas. 17th March, 2015. <http://www.ecfr.eu/profile/C356>
5. Harrison, Colin–Princova, Zuzana (2015): A quiet gas revolution in Central and Eastern Europe. October 29, 2015. <http://www.energypost.eu/quiet-revolution-central-eastern-european-gas-market/>
6. http://hvg.hu/gazdasag/20141007_KozepMagyarország_nelkul_Magyarország_eg
7. Closing the Loop – An EU action plan for the Circular Economy http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm
8. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0359+0+DOC+XML+V0//HU>
9. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/danube/com2010_715_danube_hu.pdf pp. 14–15.

Felhasznált irodalom

- Bulla Miklós (szerk.) (2012): A Környezetelemzés Regionális alkalmazása. A komplex tudástér KxTt modell bevezetése. Könyvműhely, Győr.
- Buruzs Adrienn–Torma András: Regionális települési és ipari hulladékgazdálkodás In Bulla Miklós (szerk.): A Környezetelemzés regionális alkalmazása. A komplex tudástér KxTt modell bevezetése. Könyvműhely, Győr.
- Cappellin, Ricardo (1998): Transborder Co-operation along the External Borders and the Turnabout of Regional Development Policies: A Mediterranean Perspective, in Hedegaard & Lindström (eds). The NEBI Yearbook 1998, Springer, Berlin.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt., Pécs, 2005, 233 o.
- Gyulai Iván (2007): Új megközelítések a fenntarthatóság érdekében In Kóródi Mária (szerk.) 2007 Remény a Fennmaradásra. Fenntartható-e a fejlődés? Budapest. Kossuth Kiadó. p. 230.
- Harlid, Emmy (2012): Who Governs the Macro-Region? A Study of Power Relations within the European Union Strategy for the Baltic Sea Region. LUP <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/2971065>
- Horel, Catherine (2011): A Középnek mondott Európa a Habsburgoktól az Európai integrációig 1815–2004. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dr. Horváth Balázs–Pestiné Dr. Rácz Éva Veronika (2012): A regionális fejlesztések ökológiai hatásai. A környezetelemzési Komplex tudástér (KxTt) modell alkalmazása a természeti környezet fenntartható használatában. In Bulla Miklós (szerk.) (2012): A Környezetelemzés Regionális alkalmazása. A komplex tudástér KxTt modell bevezetése. Könyvműhely, Győr.
- Horváth Gyula (2006): Regionális helyzetkép a Kárpát-medencéről. In Regionális átalakulás a Kárpát-medencében Rácz Szilárd (szerk.) Pécs, Magyar Regionális Tudományi Társaság.
- Horváthy Balázs (2011): A Duna Régió Stratégia a magyar uniós elnökség tükrében. Jogi Iránytű. Az MTA Jogtudományi Intézetének tájékoztató kiadványa – 2011/3. 2011. október 7. 1–3.
- Kaiser Tamás (2014): Hatékony közszolgálat és jó közigazgatás – nemzetközi és európai dimenziók. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest. ISBN 978-615-5491-37-5
- Kerekes Sándor–Szlávik, János. (1996): A környezeti menedzsment közgazdasági eszközei. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest.
- Marjainé Szerényi, Zs. (2011): Az ökoszisztéma-szolgáltatások közgazdaság-tudományi megközelítése. Magyar Tudomány.
- Cs. Pavis Anna és Kulcsár Gábor (szerk.) (2009): On the way to the European Danube Strategy – Falu-Város-Régió. Különszám: 2009/1. VÁTI Kht., Budapest.
- Peccei, Aurelio (1984): Kezünkben a jövő – A Római Klub elnöke világproblémákról. In Kóródi Mária Stratégiák a Fenntarthatóságért In Kóródi Mária (szerk.): Remény a Fennmaradásra. Fenntartható-e a fejlődés? Budapest. Kossuth Kiadó. o. 247.
- Rakonczai János (2003): Globális környezeti problémák. Lazi, Szeged.
- Rechnitzer János–Smahó Melinda (2011): Területi politika Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Somlyódy László (2007): A hazai vízgazdálkodásról és az EU Víz Keretirányelveiről. In Láng István–Csete László–Jolánkai Márton (szerk.) (2007): A globális klímaváltozás: hazai hatások és válaszok A VAHAVA Jelentés. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. p. 126.
- Szabó Pál–Farkas Máté (2014): Kelet-Közép-Európa térszerkezeti képe. The spatial structure of East-Central Europe. Tér és Társadalom / Space and Society 28. évf., 2014. 72. old.
- Szilágyi István (2010): Nemzeti identitás, nemzetfogalom és kulturális diplomácia a huszonegyedik században. Magyar Tudomány 171. évfolyam 2010/2. 198–208. old.